

linnassa asiat vaikuttamaan salaperäisiltä ja kiehtovilta, vaikka ne arkipäiväisesti vaikuttavat aivan mitättömiltä. Jbpa sosiologia alkaa Simmelin käsittelyssä vaikuttaa kiinnostavalla. Vahinko ettei *Puhtaan järjen kritiikki* ole Simmelin käsialaa.

Toimitustyön lisäksi *Pahan filosofian* käännöksen kieliasu jää kiusaamaan lukijaa. Simmelin polveilevana soljuvaa esseististä saksaa on vaikea saada sujuvasti suomen virkkeiksi. Tehtävä ei kuitenkaan ole mahdoton, mutta jää edelleen ratkaisematta. Kääntäjä on pyrkinyt suomelle ominaisiin sanavallintoihin, kun taas syntaksi jäljittelee saksaa. Jbpa keskinkertainen kustannustoimittaja olisi parantunut jälkeä. Omakustanteena ilmestynyt *Pahan filosofian* käännös sopii hyvin työaineistoksi seuraavaa vaihetta varten, alkoihan nykyinen Aristoteles-hankekin *Nikomakhoksen etiikan* osittaisesta käännöksestä.

Tapani Laine

VALLAN JÄLET

Olli Tammilehto, *Maailman tilan kootut selitykset*. Like Kustannus ja Suomen Rauhanpuolustajat, Helsinki 1998.

Harvoin törmää kirjaan, josta ei ole oikeastaan mitään pahaa sanottavaa. *Maailman tilan kootut selitykset* on yksinkertaisesti merkittävin suomalainen ympäristökriisiä käsittelevä teos vuosikausiin. Vielä enemmän kuin ympäristökriisiä, kirja käsittelee laajemminkin teollisen kulttuurin ongelmia. Tammilehdon lähestymistapa on yleinen kulttuurikritiikki, eri ongelmien näkeminen yksittäisten sektoriongelmiensa sijaan oireina kulttuurin perusluonteen vinoutumista. Tällaista tarkastelua on suomeksi kaivattu, ja kirja on kansainvälisestikin vahva kannanotto.

Teos on kirjoitettu eräänlaisen matkakertomuksen muotoon aina alkulauseita myöten, jossa tekijä kutsuu lukijansa välillä rasittavallekin matkalle etsimään ”pahan juuria” (teoksen työnimi), alkusyitä kulttuurimuotoamme vaivaaviin ongelmiin. Kirjoittajan äänensävy ei ole kuitenkaan holhoava, sillä matkakertomus ei ole vain tekstin muodossa, vaan kirjan historiassa. Sitä on kirjoitettu eri muodoissaan vähintään vuosikymmenen ajan, ja jo kirjan kansi kuvaa tekijän asennetta omaan tuotukseensa. Poispäin ajavan ruosteisen kuorma-auton lavalla lojuu kasoittain vanhoja kirjoituskoneita matkalla ties minne. Ajatukset eivät ole itsenäisiä sen enempiä luomisprosessissa kuin matkaa jatkaessaankaan. Lukija voi havaita kirjan sivuilta tekijän oman ajatusmaailman muutokset noiden vuosien aikana, kritiikin ja uudelleenajattelun jättämät jäljet.

Kirjan lähtökohtana on kauniin, mielekkään ja hyvän kokemusten katoaminen sitä mukaa, kun tieto maailman tilasta kasvaa. Pahan aistimiselta on vaikea välttyä. Maailmassa on ”hyvää, arvokasta ja kaunista – vielä”, mutta se tuntuu yhä uudelleen hukkuvan pajojen uutisten tulvaan. Seuraavat kolmesataa sivua on omistettu sen tutkimiselle, mistä tässä kokemuksessa on kysymys. Mistä nämä kehityskulut johtuvat, ja ovatko ne ajallemme ominaisia vai kuuluvatko ne ihmisen, kulttuurin tai maailman perusluonteeseen? Ja onko tämä suunta käännettävissä?

Kirjan alkuluuvissa käydään yksi kerrallaan lävitse perinteisiä vastauksia näihin kysymyksiin. Teemojen käsittely on perinpohjaista, eikä historiallinen kuvaus sorru karkeisiin yleistyksiin. Etenkin alaviiteissä tarkennetaan niitä tekstin kohtia, joissa tekijä on sujuvuuden vuoksi oikonut mutkia. Filosofian klassikoita käsitellään oppineesti, mutta vaatimatta lukijalta akateemista koulutusta tai tutustumista minkään alan erikoissanastoon. Loppuliite ”Supplementaarinen postscriptum akateemisille civiksille” pyytää pilke silmäkulmassa anteeksi niiltä lukijoilta, jotka olisivat kaivanneet tekstiltä akateemisempaa otetta. Kirja on kuitenkin ennen kaikkea puheenvuoro keskustelussa, jolla on vahvat yhteydet käytännön elämään ja poliittiseen toimintaan. Kirjan viimeisissä luvuissa näiden totuttujen selitysten sijaan etsitään pahan juuria vallan, herruuden ja puheen rakenteista.

Taloutta käsittelevässä luvussa kuunnellaan selityksiä, jotka selittävät maailman tilaa köyhyydellä, puutteella, kasvun hitaudella ja talousjärjestelmien pintavioloilla. Etenkin näköngelman ja kasvun käsitteen analyysi murtaa monia totunnaisia fraaseja, joita ympäristökeskustelussa on totuttu kuulemaan. Tuotannon tarkasteleminen abstrakteina keskilukuina osoittautuu illuusioksi, joka peittää taakseen vallan, rahan, ruoan ja ennen kaikkea maan jaon epäoikeudenmukaisuuden aiheuttamat ongelmat. Ruoan puuttumisen aiheuttama nälkä on vain poikkeustapaus: historiallisesti monet nälkää kärsineet maat ovat olleet ruoan nettoviejiä. Jb tässä vaiheessa kirjan kielenkäytön merkittävin piirre käy ilmi. Ilmausten ”nälkää kärsivä maa” ja ”köyhä maa” totuttu merkitys kyseenalaistetaan, samoin puhe ”laadullisesta kasvusta”. Tämä purkutyö jatkuu läpi kirjan Totunnainen retoriikka-nähdään osana poliittista kamppailua, mikä tuo esimakua kirjan viimeisestä osiosta.

Kahdessa teknologiaa käsittelevässä luvussa pohditaan teknologian historiaa ja sen olemusta. Historiallisiin ja nykypäivän esimerkkeihin tukeutuen asetetaan kyseenalaiseksi ajatus teknologiasta väijäämättä kehittyvänä, puhtaan välineellisenä. Teollistumisen historiasta etsitään tapauksia, jotka osoittavat teknologian käyttöönoton ja tiettyjen teknologisten perinteiden suosimisen

poliittisen luonteen. Osio muistuttaa paljolti Rifkinin teoksia, joihin useassa kohdassa viitataan. Teknologiaa ei kehitetä tyhjiössä, vaan sen kehityksen suunnan määräävät yhteiskunnalliset reunaehdot ja suora pyrkimys vallankäyttöön. ”Pehmeän teknologian” näkemystä, geeniteknologian eräät puolustukset uusimpana esimerkkinä, kritisoidaan ehkä pätevämmiin kuin missään aiemmin lukemassani teoksessa juuri tämän teknologian poliittisen luonteen kautta.

Pahuuden etsiminen yliuonnollisista selityksistä ei sekään vakuuta tämän kirjallisen matkan tekijää. Erilaiset ennaltamäärämisopit, niin uskonnolliset kuin biologisetkin ovat joko uskottavia vain valmiiksi ”käännytyille” tai lähemmässä tarkastelussa osoittautuvat myyteiksi. Pentti Linkolan usein (tosin viime vuosina vähemmän) saarnaama ajatus ihmisen perusluonteeseen kuuluvasta tuhoavista ei sekään kestä kriittistä katsetta. Pelkkä vetoaminen synnynnäiseen aggressiivisuuteen ei selitä ainakaan sellaisia tuhoikäyttäytymisen muotoja, joissa näennäisesti ”kunnolliset” ihmiset osallistuvat vaikkapa kansanmurhaan.

Jb tuhoikäyttäytyminen ei sitten kumpua perisyntistä tai geneeistä, johtuuko se ihmisten muista ominaisuuksista? Luvuissa ”Ihmiset I: Tyhmit, pahat ja epäkypsät” sekä ”Ihmiset II: Kerrostetut ja sukupuolitetut” tutkailullaan selityksiä, joita etsivät pahan juuria ihmisen puutteellisuudesta tai perinteisistä syntipukeista, toisista pahoista ihmisistä. Yksittäisten ihmisten tai joidenkin ihmisryhmien pahuutta korostavista näkemyksistä siirrytään hiljalleen kohti kirjan käännekohtaa, kulttuurimme järjestäytymismuotojen tutkailua.

Kirjan yhdeksännessä luvussa siirrytään tarkastelemaan erilaisten alistuskoneistojen ja hierarkkisten järjestelmien vaikutusta ihmisten toimintaan. Tämä on ehkä kirjan merkittävin luku juuri siksi, että se ei aseta herruuden järjestelmiä syyppäiksi perusteetta. Melkein arasti kirjoittaja pohtii niitä mekanismeja, joilla valtarakenteet pysyvät pystyssä ja toisintavat itseään. Tämä luku asettaa pohjan seuraavien lukujen pohdinnoille, joissa tarkastellaan yhtiöitä, valtioita ja yli kansallisten toimijoiden verkostoa rakenteina, jotka pitävät yllä tuhokehitystä. Tammilehto on aivan luontevasti poikkeus siinä mielessä, että hänelle ”rakenne” tai ”systeemi” ei ole asinsilta selitysten välttämiseen. Alistuskoneistojen tarkastelu ei nimenomaan ole helppo tapa ymmärtää maailman tilaa. Juuri aatteellisten pakettiratkaisujen puute tekee siitä vaikean tien kirjan läpi matkaajalle.

Yhtiöitä ja valtioita käsittelevissä luvuissa tarkastellaan näitä rakenteita sekä tuhokehitystä edistävinä että mahdollisuutena suunnan muutokseen. Tammilehto on hyvin kriittinen vihreän markkinatalouden ajatuksia kohtaan, ja yleisestä puhutavasta poiketen

pitää rahatalouden leviämistä nimenomaan uhkana, ei ratkaisuna “kehittymättömien” yhteisöjen ongelmiin. Valtiot nähdään historiallisesti kytkettyinä yhtiövallan ja kasvutalouden päämääriin, ja niiden nähdään pikemminkin tukahduttaneen kuin edistäneen todellisia demokratisoitusyrityksiä.

Erityisen tärkeä on kirjan kahdestoista luku, jossa tarkastellaan “kivettyynyttä valtaa”, suuria infrastruktuureja kehitystä ylläpitävinä ja ohjaavina voimina. Etenkin kirjan loppupuolen ideologia- ja diskurssitarkastelujen rinnalla se on tärkeä lisä, joka estää sitä liukumasta tällaisia tarkasteluja usein vaivaavaan eteerisyyteen. Jokin suuri infrastruktuurihanke pienentää tulevaisuuden mahdollisuuksia, se toimii sananmukaisesti kivettyneenä valtana, joka soveltuu vain tietyllä tavalla rakentuneille kulttuureille. Moottoriteiden ja “kansanautojen” historia on tästä hyvä esimerkki.

Talouden globalisoituminen on tämän ahdistavan tutkimusmatkan viimeisimpiä etappeja, ja sitä käsittelevä osio nitoo yhteen edellisten lukujen tarkasteluja. Itseään toistavat alistuskoneistot ovat koko tämän vuosikaudan ajan pyrkineet murtamaan tieltään niitä esteitä, joita vielä on olemassa. Mutta aivan pimeyteen lukija ei saavu, sillä myös näitä ylikansallisia alistuskoneistoja vastustavat voimat ovat elossa, vaikkakin pieninä, ja ne ovat solmineet aivan uudenlaisia yhteyksiä ja järjestäytyneet tavalla, joka antaa toivoa.

Luku “Puheen harhat ja ajatuksen aukot” on kirjan nuorimpia jaksoja, ja siinä kirjoittaja pohtii syitä olemassaolevien valtakoneistojen pysyvyyteen ja vastarinnan vähäisyyteen. Tammilehto tarttuu ideologian ja diskurssin käsitteisiin, mutta onnistuu pitämään esityksensä sellaisena, että sitä voi seurata tuntematta taustalla olevaa perinnettä. Luovassa pohditaan tiettyjen puhutapojen yhteyttä niihin valtarakenteisiin, jotka ovat ne synnyttäneet ja joita ne auttavat pitämään yllä. Kuten aiemmin mainitsin, on tämä tarkastelutapa ollut mukana teoksen alkusivuilla lähtien, mutta se on tuotu mukaan hiljalleen, esimerkkien kautta. Kapitalismin diskurssin kehitystä seurataan aina Mandevillestä lähtien. Klassikoille annetaan reilu puheenvuoro, esimerkiksi Adam Smithin tuotantoa käsitellään hyvin yksityiskohtaisesti. Historian taakkaa ei aseteta yksin heidän harteilleen, vaan heidät nähdään sinä mitä olivatkin: yksittäisinä ajattelijoina, joilla oli omat tulkitsijansa ja seuraajansa.

Tutkimusmatkan päätyttyä lukijalle ei ole ehkä aihetta tyytyväisyyteen, sillä vaikka maailman tilan eri selitykset näkyvätkin uudessa valossa, vaikuttavat nykyistä kehitystä ylläpitävät voimat entistä vahvemmilta. Mutta kirjoittajan hauras optimismi lähteekin juuri niistä samoista syistä, jotka hän näki alistus-

koneistojen pysyvyyden takana. Tuhotrendit eivät tule olemuksestamme, eivätkä kehityskulut ole väjäämättömiä. Vallankäytön kohteet voivat myös kieltäytyä tottelemasta, uudenlaisia ajattelun, puheen ja toimimisen rakenteita voi myös syntyä. Niin hurjaa kuin on kirjan luoma pessimismi on sen optimismin: usko “huojahdukseen”, kulttuurin äkilliseen muutokseen, jonka takana ei ole vallankumouksellinen subjekti vaan uuden kulttuurin syntyminen vanhan päälle.

Ville Lähde

OIKEUTTA ELÄIMILLE

Leena Vilka, *Oikeutta luonnolle. Ympäristöfilosofia, eläin ja yhteiskunta*. Yliopistopaino, Helsinki 1998.

Arvostellessani Leena Vilkan edellistä teosta *Eläinten tietoisuus ja oikeudet, ketututtyöfilosofiaa ja susietiikkaa* (Yliopistopaino, Helsinki 1996, niin&nän 4/97) totesin teoksen olevan kokoelma Vilkan aikaisempia ajatuksia, yritys selkeyttää ja koota niitä hakuteokseksi tulevaa työtä varten. Tässä tehtävässä ko. teos onnistuikin, mutta toivoin Vilkalta tulevaisuudessa oman ajattelun selkeämpää esiintuomista. *Oikeutta luonnolle* onkin paljon poleemisempi, ajoittain hyvinkin kärkevä kannanotto luonnon oikeuksien ja ekologisen elämäntavan puolesta.

Teoksen teema on ihmisen luontosuhteen tutkiminen, luonnon oikeuksien erittelyminen paitsi filosofiassa myös käytännön toiminnassa. Alaotsikon mukaisesti Vilka tarkastelee tätä suhdetta käsittelevää filosofiaa niin eläinten kuin laajempien luonnon yhteisöjen kannalta sekä tämän filosofian asemaa yhteiskunnassa. Tarkemmin katsoen kirjassa näyttää olevan useita päällekkäisiä pyrintöjä: ympäristöfilosofisen keskustelun esittely, etenkin suomalaisen filosofi- ja järjestökentän kuvaaminen sekä Vilkan oman poliittisen näkemyksen esiletuonti.

Ympäristöfilosofian analyttinen esitys on luokitteluihin ja jakoihin keskittyvää. Useita päällekkäisiä, jopa ristiriitaisia jaotteluita esitetään rinnan, mikä kuten myöhemmin näkyy onkin tarkoituksellista. Näissä osioissa kirjaa vaijaa niin aiempien teosten ajatusten kertaus kuin kirjan sisäisenkin toisto. Ehkä taustalla on ajatus käyttää kirjan osioita itsenäisinä esseinä. Joka tapauksessa paikka paikoin se väsyttää lukijaa. Keskustelukentän esittely on onnistunut, Vilka kommentoi kaikkein uusimpiakin suuntauksia ja ajattelijoita.

Vilkan oman filosofian ja poliittisen ajattelun esittelyssä näkyy selviä muutoksia edellisiin teoksiin, mikä johtunee hänen uudelleen he-